

ע"פ 7144/03/21 - מדינת ישראל נגד אמנון עמנואל, סגלית עמנואל, מרדכי משה ממן, חנה ממן

בית המשפט המחוזי מרכז-לוד

ע"פ 7144-03-21 מדינת ישראל נ' עמנואל ואח'
תיק חיצוני: תיק עזר

בפני כבוד השופטת מרשק מרום, אב"ד
כבוד השופט העמית צלקובניק
כבוד השופט דריואן-גמליאל
מעוררת מדינת ישראל
באמצעות פמ"מ וע"י עו"ד מירי ביטון-הראל
נגד משיבים
1. אמנון עמנואל
2. סגלית עמנואל
3. מרדכי משה ממן
4. חנה ממן
כולם על-ידי עוה"ד ששון בר-עוז ופאהד חאג'

פסק דין

רקע

- מונח לפנינו ערעור המדינה, בשנית, על הכרעת-דינו של בית-המשפט השלום ברמלה (השופט אבו-שחאדה) בת.פ. 8458-06-16 מיום 6.12.20 [להלן: "הכרעת-הדין השנייה"] וכן על גזר-הדין מיום 14.1.21.
- המדינה הגישה לראשונה ערעור בתיק זה באוקטובר 2019, לאחר שבית-המשפט קמא הורה על זיכויים של המשיבים מביצוע עבירות של **קשירת קשר לביצוע פשע** לפי סעיף 499(א)(1) לחוק העונשין, תשל"ז - 1977 [להלן: "חוק העונשין"] ו**קבלת דבר במרמה בנסיבות מחמירות ובצוותא** לפי סעיפים 415 סיפא + 29 לחוק העונשין; המשיב 1 [להלן: "המשיב"] זוכה, בנוסף, מביצוע עבירות של **רישום כוזב במסמכי תאגיד** לפי סעיף 423 לחוק העונשין ו**זיוף מסמך בכוונה לקבל באמצעותו דבר בנסיבות מחמירות** לפי סעיף 418 לחוק העונשין - והכל בהכרעת-דין מיום 8.9.19 [להלן: "הכרעת-הדין הראשונה"].
- עובדות כתב-האישום עניינן בעבירות מרמה שבוצעו באמצעות העברת דיווחים כוזבים על אודות ימי עבודה בחברת יוניליוור [להלן: "החברה"], וקבלת שכר עבורם.

המשיב נשוי למשיבה 2 [להלן: "המשיבה"], ומשיבים 3 ו- 4 הם ילדיה של המשיבה [להלן: "הילדים" או "המשיב 3"/"מרדכי" ו"המשיבה 4"/"חנה"]. המשיב והמשיבה עבדו בעת הרלבנטית בחברה, העוסקת בייצור ושיווק מוצרי מזון בישראל ולה מספר מפעלים. לצורך הפצת הסחורה, הפעילה החברה "מערך שטח" הכולל בין היתר סדרנים, שתפקידם לסדר את המוצרים על מדפי הסניפים. לעתים, ולצורך תגבור תקופות עמוסות, העסיקה החברה גם סדרנים באמצעות חברות כוח אדם, אשר עבדו מספר ימים מעת לעת ולפי הצורך בלבד (להלן: "עובדים יומיים"). דיווחי שעות העבודה והשכר של העובדים היומיים מולאו באופן ידני ולא ממחשב.

המשיבה עבדה בחברה מאז שנת 1997 ושימשה כסדרנית. המשיב עבד בחברה מאז 1979, ומשנת 2008 שימש כמנהל המידע והבקרה במערך השטח, כאשר בין היתר היה אחראי על העסקת עובדים יומיים ופעל בנושא זה מול סניף רמלה של חברת כוח האדם "דנאל". המשיב נהג להעביר מדי חודש את דיווחי שעות העבודה של העובדים היומיים ל"דנאל" לצורך חישוב השכר, וקיבל מ"דנאל" חשבוניות לאישור על ידי החברה.

נטען בכתב-האישום, כי עובר לספטמבר 2009, קשרו המשיבים קשר להונות את החברה: הילדים ירשמו בכזב כעובדים יומיים בחברה, ויקבלו שכר מבלי שיעבדו בה בפועל, תוך ניצול תפקידו של המשיב.

במסגרת הקשר, דאג המשיב לרשום את הילדים כעובדי "דנאל", ובכך "להעסיקם" בחברה לתקופות של תשעה חודשים לסירוגין: מרדכי נרשם כעובד יומי בחברה מספטמבר 2009

ועד יוני 2010, מאפריל 2011 ועד דצמבר 2011 וכן מאוקטובר 2012 ועד יוני 2013; חנה נרשמה כעובדת יומית בחברה מיולי 2010 ועד מרץ 2011, וכן מינואר 2012 ועד ספטמבר 2012.

החל מחודש יולי 2010, הועבר שכרם של הילדים לחשבון בסניף קרית ביאליק של בנק לאומי, הרשום על שמה של המשיבה ומצוי בשימושה הבלעדי.

בתקופות שפורטו לעיל, העביר המשיב דיווחי כזב לשתי החברות; כמעט בכל חודש, דיווח כי הילדים עבדו במלוא ימי העבודה בחודש, בניגוד למתכונת התעסוקה הרגילה של עובדים יומיים. לעתים, דיווח המשיב על שעות עבודה מעבר לימי העבודה התקניים בחודש (שבתות וחגים), וכן על שעות נוספות רבות. בחלק מהתקופות, דיווח המשיב על עבודת הילדים בעת שהיו בשירות חובה בצה"ל. במקרה אחד אף דווח על עבודה של משיבה 4 ביום כיפור. בחודשים ינואר 2012 ועד ספטמבר 2012 דווח על שעות עבודה של המשיבה 4, שעה ששירתה כחיילת בשעות הבוקר ועבדה כקופאית בסניף הסופרמרקט "רמי לוי" בשעות הערב. במספר מקרים, דיווח המשיב על עבודת הילדים עת שהו מחוץ לישראל (משיב 3: יוני 2011, משיבה 4: אוגוסט 2012). בנוסף, דיווח המשיב על עבודת המשיב 3 בעת שזה בכלא צבאי (יוני 2010). המשיב קבע את שכר הילדים כגבוה יותר משל יתר העובדים היומיים, והנחה לשלם להם הוצאות נסיעה גבוהות יותר.

בחודשים ינואר - פברואר 2012, זייף המשיב או מי מטעמו את חתימת סמנכ"ל הלוגיסטיקה בחברה על גבי החשבוניות מ"דנאל", שפרטו את שכרה של המשיבה 4.

בחודשים ספטמבר - דצמבר 2012 וכן מרץ 2013, זייף המשיב או מי מטעמו את חתימת מנהל מערך השטח

בחברה, על גבי החשבוניות מ"דנאל", שפרטו את שכר הילדים.

בחודש יוני 2013 רשם המשיב את גילה באבו [להלן: "גילה"], הגרה בשכנות לו, כעובדת יומית ב"דנאל". גם שכרה של גילה הועבר לחשבון הבנק הנ"ל, במקביל לשכרו של משיב 3 בחודש זה. גילה עבדה בפועל כארבעה ימים בלבד, וקיבלה ₪ 200 במזומן כתשלום על כך, מאת המשיבה. כל זאת, בעוד המשיב דיווח ל"דנאל" כי גילה עבדה במשך כל אותו החודש, לרבות שעות נוספות.

בשל שלל דיווחי הכזב, קיבלו המשיבים סכום כולל של ₪ 390,162.

4. ביום 2.11.20, ניתן פסק-דין של בית-משפט זה בע"פ 13261-10-19 (לפני הרכב השופטים מרשק-מרומ, בוסתן ונאוי), אשר קיבל באופן חלקי את ערעור המדינה כנגד זיכויים של המשיבים, וניתנו הנחיות לבית-המשפט קמא למתן הכרעת-הדין מחודשת [להלן: "פסק-הדין"].

5. על הרקע האמור, ניתנה הכרעת-הדין השניה, בסופה בית-המשפט קמא הרשיע באופן חלקי את המשיבים בעבירות של קשירת קשר לביצוע עוון וקבלת דבר במרמה בנוגע ל - 22 ימי עבודה בלבד; את המשיב הרשיע גם בעבירות של רישום כוזב במסמכי תאגיד וזיוף מסמך בכוונה לקבל באמצעותו דבר בנוגע לאותם 22 ימי עבודה בלבד. בית-המשפט קמא זיכה את המשיבים בכל העבירות הקשורות ליתר התקופה וכן להעסקתה של גילה.

6. בגזר-הדין, בית-המשפט קמא קבע כי אין להבחין בין המשיב 1 לשאר המשיבים, קבע מתחם עונש הולם זהה, והטיל לבסוף על כל אחד מהמשיבים עונש מאסר על תנאי מינימלי בתנאים שפורטו בגזר-הדין, פיצוי על סך ₪ 1200 לחברה וקנס על סך ₪ 1500.

טענות ב"כ הצדדים בתמצית והמשך ההשתלשלות

7. לטענת ב"כ המערער, מקרה זה מצדיק התערבותו של בית-המשפט לערעור, שכן בית-המשפט קמא לא פעל בהתאם להנחיות שנקבעו בפסק-הדין, ניתח בצורה שגויה את הראיות הנסיבתיות שהונחו בפניו, נמנע מניתוח כלל עדויות התביעה, נמנע מקביעת ממצאי מהימנות לגבי עדי התביעה, ושוב נמנע מבחינת עדויות המשיבים וקביעת ממצאי מהימנות לגביהם.

8. ב"כ המשיבים בחרו שלא להגיש עיקרי טיעון והסתפקו בטיעון בע"פ בישיבת יום 12.7.21. נטען, כי אין המדובר במקרה חריג המצדיק התערבות ערכאת ערעור בממצאים שנקבעו בהכרעת-דין; צדק בית-המשפט קמא בכל קביעותיו לגבי החסר בראיות התביעה לגבי מלוא התקופה; הכרעת-הדין

השנייה, כמו הראשונה, היא יסודית ומפורטת ונכתבה על-ידי שופט שהכיר היטב את הראיות; הראיות הנסיבתיות מקימות חשד, ותו לא.

9. ייאמר כבר, כי נעשה ניסיון על-ידנו להביא לסיום התיק, על-מנת להימנע מהתמשכות מיותרת של ההליכים ולמנוע עינוי דין למשיבים, ולצורך כך נקבעה תזכורת לסוף חודש יולי 2021, כשבועיים לאחר הדיון בערעור. אלא, שב"כ המשיבים לא טרח להתייצב לאותו דיון ונמסר על-ידי ב"כ המערערת, כי גם לא נעשה כל ניסיון להידברות מולה.

ב"כ המערערת חזרה ועתרה לכך, שחרף העובדה שבית-המשפט קמא לא השלים מלאכתו, לגישה, יינתן על-ידנו פסק-דין על בסיס הראיות הקיימות, ולצורך כך אף הודיעה, כי המדינה תוותר על ההתדיינות בעניינה של גילה. על כן, פסק-דין זה לא יתייחס כלל לעניינה של גילה.

10. לצורך ההכרעה, נחזור על עיקרי קביעותיו של בית-המשפט קמא בהכרעת-הדין הראשונה, בקביעות פסק-הדין וההנחיות שניתנו לבית-המשפט קמא, ועיקרי הקביעות והמסקנות בהכרעת-הדין השניה.

עיקרי הכרעת-הדין הראשונה

11. בהכרעת-הדין נקבע בתמצית, כי לא הוכח שהמשיב הוא שמילא את טבלת הדיווח, ודיווח בפועל על עבודתם של הילדים. בנוסף נקבע, כי כלל הראיות הנסיבתיות בכל הנוגע לכך שהילדים לא עבדו בפועל בחברה, אינן מקימות תשתית ראייתית מפלילה.

12. בית-המשפט קמא קבע, כי המחלוקת המרכזית היא בשאלה האם הילדים וגילה אכן עבדו כעובדים יומיים בחברה.

13. בית-המשפט קמא קבע, כי היו כשלים במנגנון הפיקוח על המשיב, היוצרים כשלים בראיות התביעה. בקביעה זו, התייחס בית-המשפט קמא להעדר קיומם של כרטיסי נוכחות ב"דנאל" עבור העובדים היומיים. כן הרחיב באשר ל"תעלומת זהות ממלא הטבלאות": בית-המשפט קמא התייחס לעדותו של המשיב אשר טען שלא מילא את הטבלאות אלא גורמים מתוך "דנאל" והוא רק אישר את הנתונים, וכן כי הסתמך על רישום שנערך על-ידי עובד פנימי של החברה, ריימונד בסטיקר [להלן: "ריימונד"]; לבסוף, קבע קיומו של מחדל חקירה בכך שהמטרה לא חקרה את נציגי "דנאל" הרלבנטיים. על רקע האמור, בית-המשפט קבע, כי המערערת לא עמדה בנטל הבאת הראיות הראשוני להוכחת טענותיה, וכן נכשלה בהפרכת טענות המשיב לפיהן מי שמילא את הטבלאות הם עובדי "דנאל".

14. בהיעדר נוהל החתמת כרטיס בחברה ודיווח באמצעות טבלאות שאושרו בדעבד על ידי המשיב בצירוף חותמתו, לא ניתן להוכיח כי תכני הטבלאות כוזבים.
15. בית-המשפט קמא התייחס לחקירה פנימית שנערכה על-ידי קב"ט החברה - דן לויט, על-מנת לברר את החשד, וכן לעובדה שהחברה היא זו שהגישה תלונה במשטרה בעקבות החשד שהתעורר כנגד המשיבים. כל זאת, בהקשר ליומני נוכחות אותם החזיק ריימונד, אשר כלל לא זומן לחקירה במשטרה ובינתיים היומנים נזרקו. החברה המשיכה - במקביל לחקירה המשטרתית - בניהול חקירה פנימית, במסגרתה גבתה תצהיר מריימונד, בו הציג האחרון את היומנים. בבית-המשפט, אישר ריימונד את ביצוע הרישום היומנים והעברתם לאישורו של המשיב. בית-המשפט קבע, כי נפלו מספר פגמים באופן התנהלות החברה במהלך החקירה הפנימית, אשר פגעו בזכותם של המשיבים להליך הוגן.
16. בית-המשפט קמא קבע, כי לא היה פיקוח כלשהו על פעולות המשיב בנוגע להעסקתם ואישור שכרם של העובדים היומיים - לא בדרג ניהולי גבוה, לא "מהדרג שמצדדיו", וכן לא מהדרג שמתחתיו.
17. בית-המשפט קמא קבע גם, כי נפלו סתירות בעדויות המשיבים, אך אין באלו כדי לשנות את הקביעה שהמערערת לא עמדה בנטל הראשוני להוכיח כי הילדים וגילה לא עבדו, באשר לא הצליחה לבסס תשתית ראייתית מפלילה שניתן לבסס עליה ממצא עובדתי מרשיע כנגד המשיבים.
18. הראיות הנסיבתיות שהובאו בהקשר של הילדים: בית-המשפט קמא קבע כי חלק מהראיות מהם עלה כי הילדים שהו בחו"ל בזמן שלכאורה עבדו, אינן קבילות או שלא הוזכרו מועדים מדויקים; העובדה ששכר הילדים הופקד בחשבון הבנק של אימם, המשיבה, אינה בגדר ראיה מחשידה כלפי המשיב והמשיבה; לא הוכח שהמשיבה 4 עבדה בשתי עבודות בזמן היותה חיילת בשירות סדיר; בשל מחדלי חקירה, לא הופרכה טענתו של המשיב 3 כי חרף היותו לוחם בשירות סדיר שילב בין שירותו הצבאי לבין העבודה. עם זאת נקבע, כי כן הוכחו מספר ראיות נסיבתיות "מחשידות": המשיב 3 שהה בכלא צבאי במהלך עשרה ימים בהם היה אמור להיות בעבודה; הילדים נרשמו כעובדים יומיים לתקופה המקסימלית המותרת; שולם שכר גבוה לילדים ביחס לעובדים יומיים אחרים; התבצע רישום מופרז, לרבות בשבתות וביום כיפור, של ימי עבודה לילדים; נרשמו חשבוניות נפרדות עבור הילדים משאר העובדים היומיים.
19. בית-המשפט קמא קבע, כי אין בצירוף חמש הראיות הנסיבתיות המחשידות שהובאו, כדי ליצור תשתית ראייתית מפלילה כנגד המשיבים, שכן יש להראות שהרשעה היא המסקנה היחידה האפשרית מצירופן של כל הראיות הנסיבתיות המחשידות, ובית-המשפט קמא לא התרשם שכך הם פני הדברים. נקבע, כי אין די ב"חזקת הפיקטיביות" שנוצרה - לאור קיומם של ימים אשר ברור שהמשיבים לא עבדו בהם (כגון יום כיפור) ובכל זאת דווחו כימי עבודה - כדי להעביר את נטל הראיה למשיבים, כיוון שלא הוכח על-ידי המערערת כי המשיב הוא זה שמילא את הטבלאות.

20. לסיכום, קבע בית-המשפט קמא כי המערערת לא הוכיחה שהילדים לא עבדו, ולכן אין מקום לבדוק אם הם הצליחו לעורר ספק סביר שהם כן עבדו.

21. בית-המשפט קמא קבע, כי סוגיית הוכחת ה"מרמה" תלויה בשאלה הבסיסית האם הוכח שהילדים וגילה לא עבדו, ולאור התוצאה אליה הגיע, נקבע כי יש לזכות את המשיבים מעבירה של קבלת דבר במרמה ואת המשיב מעבירה של רישום כוזב במסמכי תאגיד. כך הם פני הדברים גם באשר לעבירה של קשירת קשר, כאשר בנוסף לא הובאו ראיות שמכוחן ניתן ללמוד שהמשיבים "כרתו ברית" ביניהם לבצע עבירה של קבלת דבר במרמה.

22. בית-המשפט קמא קבע, בנוסף, כי יש לזכות את המשיב מביצוע עבירה של זיוף מסמך בכוונה לקבל דבר באמצעותו בנסיבות מחמירות לאחר שסקר את עדי התביעה אל מול המשיב והגיע למסקנה הלוגית לפיה המשיב לא היה זקוק לחתימתו של מי מבעלי התפקידים על-מנת לאשר את החשבוניות.

פסק-הדין בערעור המדינה

23. בפסק-הדין אומצה גישת המדינה לפיה, בית-המשפט קמא הרחיב את יריעת המחלוקת, כפועל יוצא קבע ממצאי עובדה שלא לצורך בעת שלא היו במחלוקת בין הצדדים, ובנוסף לא קבע כלל ממצאי מהימנות לגבי מי מהעדים.

24. נקבע, כי בחינת גדר המחלוקת והטענות שהועלו על-ידי ב"כ המשיבים מעלה, כי לא עלתה כל "תעלומה" באשר לזהות ממלא הטבלאות, סוגיה שבית-המשפט קמא סקר אותה בהרחבה, תוך התייחסות לעדויות ולכשלים בחקירה. המשיב הודה בחקירתו במשטרה ובבית-המשפט, כי הוא אשר מילא את דו"חות הנוכחות היומית והעביר אותם ל"דנאל". המשיבים 3 ו-4 אישרו בחקירה במשטרה כי המשיב הוא שמילא את טבלאות הדיווח, ואף חזרו על גרסה זו בעדותם בבית-המשפט במסגרת פרשת ההגנה, אשר כלל לא נסקרה על-ידי בית-המשפט קמא.

25. על כן נקבע, כי המדינה עמדה בנטל הבאת הראיות הראשוני, ויש מקום לבחון את ראיות התביעה ולקבוע ממצאי מהימנות (לרבות בעניינה של גילה) כמו גם את עדויות ההגנה לגופן (לרבות את גרסתו הכבושה של המשיב).

26. עוד נקבע, כי הילדים לא כפרו בכך שקיבלו שכר מהחברה, לסירוגין, לאורך כל התקופה המתוארת בכתב-האישום, הודו בכך שהסכום שהתקבל בצוותא הוא זה המצוין בכתב-האישום ואישרו כי השכר הופקד לחשבון הבנק של המשיבה. על כן גדר המחלוקת צומצם לשאלה האם הילדים וגילה עבדו או לא עבדו בפועל בחברה. עדי תביעה רבים הובאו לעניין זה, לרבות מנהלים בחברה, ראשות הצוותים, ריימונד וגילה עצמה, אשר לא נקבע כל ממצא מהימנות לגביהם.

27. בנוסף, מבלי להתייחס לעדויות הנ"ל, שלל הראיות הנסיבתיות שעלו מתוך העדויות ופורטו על-ידי בית-המשפט קמא, היה צריך להביא למסקנה כי התביעה עמדה באותו נטל ראשוני, כך שגם מנקודת המבט הנסיבתית היה מקום להתייחס לפרשת ההגנה במלואה.

28. בפסק-הדין ישנה התייחסות לתשע ראיות נסיבתיות אותן מנה בית-המשפט קמא, ונקבע כך:

א. בוטלה קביעת בית-המשפט קמא, לפיה תדפיס לגבי מועדי הכניסה והיציאה מהארץ של הילדים אינו קביל. הפועל היוצא הוא, כי תדפיס זה משקף כי אלה שהו בחו"ל בחלק מהימים שדווח כי עבדו.

ב. בית-המשפט קמא בחן את שאר שמונה הראיות הנסיבתיות כל אחת בפני עצמה, ולא עבר לשלב של בחינה כוללת של הראיות, לרבות של פרשת ההגנה, ובהמשך גם לא קבע כי עולה מהמכלול הסבר חלופי אפשרי אחר.

ג. בסופו של יום, עמדו לפני בית-המשפט קמא הראיות הנסיבתיות הבאות: הילדים שהו בחו"ל במספר ימים בהם דווח שעבדו; השכר שלהם הופקד בחשבון המשיבה; חנה היתה חיילת בשירות סדיר ובמקביל עבדה בשתי עבודות (בחברה וב"רמי לוי", כשעובדת העסקתה בחברה לא הוזכרה בקורות החיים שלה); מרדכי שירת באותה תקופה כלוחם בשירות סדיר; דווח שמרדכי עבד במהלך מספר ימים בהם שהה בפועל בכלא צבאי; הילדים נרשמו כעובדים יומיים לתקופה המקסימלית; הילדים קיבלו שכר גבוה ביחס לעובדים היומיים האחרים; הוכח רישום מופרז של ימי עבודה בחודשים מסוימים; הוצאו חשבוניות נפרדות לילדים.

29. ניתנה הוראה לבית-המשפט קמא לערוך בחינה תלת-שלבית של הראיות הנסיבתיות, בהתאם לפסיקה: בשלב הראשון, על בית-המשפט לבחון כל ראיה נסיבתית כשלעצמה ולקבוע אם יש בה כדי לבסס ממצא עובדתי מסוים, תוך הערכת עוצמתה ומהימנותה; בשלב השני, בית-המשפט נדרש להתבונן במארג הראייתי השלם ולבחון אם יש בו כדי לסבך את הנאשם; בשלב השלישי, מועבר הנטל לכתיפי הנאשם על-מנת שיציע הסבר חלופי הגיוני העולה בקנה אחד עם המארג הראייתי. נקבע, שבפועל בית-המשפט קמא הסתפק בבחינת הראיות כמתואר בשלב הראשון, וגם זאת ללא קביעת ממצאי מהימנות.

30. עוד נקבע, כי די בצבר זה של ראיות נסיבתיות כדי להביא למסקנה שיש צורך לנתח בשנית את עדויות התביעה, לקבוע ממצאי מהימנות וכן לסקור את עדויות ההגנה לרבות קביעת ממצאי מהימנות לגבי כל אחד מהמשיבים.

31. סוף דבר, ערעור המדינה התקבל באופן חלקי במובן זה, שהוחלט על ביטול הכרעת-הדין, והתיק הוחזר לבית-המשפט קמא לכתיבת הכרעת-דין בכפוף להנחיות שפורטו לעיל.

הכרעת-הדין השניה

32. כאמור, בית-המשפט קמא זיכה את המשיבים מביצוע עבירות ברוב התקופה המיוחסת להם, הרשיע על בסיס התנהלות מרמית במשך 22 ימים בלבד, שוב זיכה מביצוע העבירות הנוגעות להעסקתה של גילה, וזאת על בסיס הקביעות הבאות:

א. הקביעה "החדשה" (כפי שכינה אותה בית-המשפט קמא) לפיה המשיב הוא שמילא את טבלאות השכר, אין בה כדי להוביל למסקנה כי הדיווח על אודות עבודתם של המשיבים 3 ו 4 הוא כוזב. זאת, על בסיס כשלים במנגנוני הפיקוח של החברה ושל חברת "דנאל" על המשיב.

ב. בהקשר זה, התייחס בית-המשפט קמא גם לעדותו של ריימונד, שהיה מבצע רישום של ימי ושעות העבודה של העובדים היומיים ביומנים שניהל בעצמו ואותם היה מעביר לאמנון-למשיב. מהעדות של ריימונד עלה, כי השליך את היומנים ואלו אינם ברשותו, כשלגישת בית-המשפט קמא המדובר בראייה קריטית לבדיקת אמיתות תוכן של טבלאות השכר עליהן חתם המשיב. לאור פגמים בהתנהלות החברה מול ריימונד בית-המשפט קמא קבע, כי אין לייחס משקל לאמרתו של ריימונד, שלפי מיטב זכרוננו המשיבים 3 ו 4 לא הופיעו באותם יומנים.

ג. בית-המשפט קמא סקר שוב את הראיות הנסיבתיות וקבע, כי רק הדיווחים בדבר עבודה בזמן ששהו בחו"ל, בעת שמרדכי שהה בכלא צבאי ורישום מופרז של ימי עבודה, מבססים הרשעה בנוגע לימים ספציפיים אלו בלבד.

ד. אין בראיות הנסיבתיות לגבי שאר התקופה הרלבנטית, כדי להקים תשתית ראייתית מפלילה, שבכוחה להעביר את נטל הבאת הראיות הראשוני אל המשיבים.

ה. יוער, כי פרט לקביעות מהימנות לגבי ריימונד, גם הפעם נמנע בית-המשפט קמא מלקבוע ממצאי מהימנות ביחס לשאר העדים ולא התייחס לפרשת ההגנה, מלבד מספר אמירות נקודתיות.

דין והכרעה

התערבות ערכאת ערעור - המסגרת הנורמטיבית

33. בפתח הדברים ראוי להזכיר כי בהתאם להלכה הנוהגת, ערכאת הערעור אינה נוטה להתערב בממצאי עובדה ומהימנות אשר נקבעו על ידי הערכאה הדיונית, וזאת בשל היתרון שיש לערכאה הדיונית השומעת את העדים ומתרשמת מהם באופן בלתי אמצעי.

ערכאת הערעור תתערב בממצאים עובדתיים שנקבעו על ידי הערכאה הדיונית רק באותם מקרים חריגים שבגדרם מתמעט יתרונה של הערכאה הדיונית על זו של ערכאת הערעור. כך, למשל, יתכן ותהיה הצדקה להתערבותה של ערכאת הערעור, מקום בו ממצאיה של הערכאה הדיונית מסתמכים על שיקולים שבהיגיון, או כאשר ממצאים אלה אינם מבוססים על התרשמות ישירה מן העדים, שכן במקרים שכאלה הערכאה הדיונית איננה נהנית מיתרון על פני ערכאת הערעור. מעבר לכך, נפסק כי ערכאת הערעור תסטה מכלל אי ההתערבות גם כאשר היא מתרשמת כי קיימות סתירות היורדות לשורש הדברים בעדויות שנשמעו, אך אלה לא זכו להתייחסות מספקת של הערכאה הדיונית, או כי קיימת טעות מהותית ובולטת בהערכת מהימנות העדויות (ראו, למשל: **אבשלום נגד מדינת ישראל** [8.9.2011], פסקה 19; ע"פ 746/14 **יונתן בן היילו ימר נגד מדינת ישראל** [31.05.2016], פסקה 34).

34. בענייננו, בית-המשפט קמא לא יישם את הנחיותינו במלואן, נמנע מקביעות מהימנות לגבי העדים, לא ניתח את פרשת ההגנה והתייחס בעיקר ל"אין" - באופן אשר מחייב אותנו להתערב במסקנות הנובעות מהראיות שהוצגו לפני בית-המשפט קמא, ובסופו של יום גם לקבל את ערעור המדינה.

35. במרכז התשתית הראייתית שהציגה התביעה, עומדת מסכת של מצבור ראיות נסיבתיות, אשר לטעמנו שוב נותחה באופן שגוי על-ידי בית-המשפט קמא והובילה לקבלת מסקנות שמחייבות את התערבותנו. כידוע, ראיה נסיבתית נבדלת מן הראיה הישירה בכך שהיא אינה מוכיחה במישרין עובדה מן העובדות השנויות במחלוקת, אלא אך את קיומה של נסיבה שעל פיה ניתן להסיק את דבר קיומה של העובדה אשר הוכחה נדרשת. בכדי להתמודד עם הקושי הקיים בבחינתן של ראיות נסיבתיות, על הבחינה להיערך באמצעות בדיקה תלת-שלבית:

"בשלב הראשון נבחנת כל ראיה נסיבתית בפני עצמה כדי לקבוע אם ניתן להשתית עליה מימצא עובדתי; בשלב השני נבחנת מסכת הראיות כולה לצורך קביעה אם היא מערבת לכאורה את הנאשם בביצוע העבירה, כאשר הסקת המסקנה המפלילה היא תולדה של הערכה מושכלת של הראיות בהתבסס על ניסיון החיים ועל השכל הישר. המסקנה המפלילה עשויה להתקבל גם מצירופן של כמה ראיות נסיבתיות אשר כל אחת בנפרד אמנם אינה מספיקה לצורך הפללה, אך משקלן המצטבר מספיק לצורך כך; בשלב השלישי מועבר הנטל אל הנאשם להציע הסבר העשוי לשלול את ההנחה המפלילה העומדת נגדו. הסבר חלופי למערכת הראיות הנסיבתית, העשוי להותיר ספק סביר באשר להנחה המפלילה את הנאשם, די בו כדי לזכותו. בית-המשפט מניח את התזה המפלילה של התביעה מול האנטי-תזה של ההגנה ובוחן אם מכלול הראיות הנסיבתיות שולל מעבר לכל ספק סביר את גירסתו והסברו של הנאשם..." (ע"פ 9372/03 **עמוס פון וייזל נגד מדינת ישראל**, פסקה 3 (23.09.2004); וראו ע"פ 6392/13 **מדינת ישראל נגד**

מאיר קריאף, פסקה 97-98 לפסק דינו של כב' השופט סולברג (21.01.15) (להלן: "עניין קריאף").

36. ויודגש, אין הכרח להראות שכל אחת מהראיות הנסיבתיות מספיקה כשלעצמה להרשעת הנאשם, אלא די בכך שצירופן של הראיות ה"מחשדות" יוביל למסקנה המרשיעה. עוד נקבע בפסיקה, כי במסגרת השלב השני די בכך שכלל הראיות יסבכו את הנאשם, באופן המקים מסקנה לכאורית לפיה הוא אכן ביצע את העבירות שיוחסו לו, כמסקנה סבירה. בשלב זה יועבר הנטל הטקטי לכתפיו של הנאשם, על מנת שיוכל להעלות ספק סביר בדבר אשמתו, קרי כי ניתן להסיק מהמארג הראייתי הנסיבתי הסבר אפשרי אחר השולל אחריות פלילית (ראו **עניין קריאף**, פסקאות 97-100).

37. כדי לעורר ספק סביר כאמור, על ההסתברות להתקיימותה של האפשרות האחרת, להיות מעוגנת בחומר הראיות, ועליה לעמוד במבחני השכל הישר וניסיון החיים:

"אין די באפשרות גרידא לכך שהנאשם הוא חף מפשע. נדרשת אפשרות מציאותית, אשר יש לה בסיס. אין די באפשרות תיאורטית, המעוגנת אך בספקולציות או בהשערות, אשר אינן נתמכות בראיות (או בהיעדרן)" (דנ"פ 3391/95 בן-ארי נ' מדינת ישראל, פסקה 25 לפסק דינו של כב' השופט אור (09.06.1997)).

38. בכל הנוגע לגדר ההתערבות של ערכאת ערעור בתיק המבוסס על ראיות נסיבתיות, בפסיקת בית-המשפט העליון נקבע, כי יש להבחין בין שלבי הניתוח השונים של בחינת הראיות הנסיבתיות:

"השלב הראשון עוסק בניתוח חוזקה ומהימנותה של כל ראיה בפני עצמה. בשלב זה עומד על כנו הכלל הרגיל שבו נטייתה של ערכאת הערעור תהא להימנע מלהתערב בממצאים העובדתיים שנקבעו על-ידי הערכאה הדיונית. שונים הם פני הדברים כאשר מדובר בשלב השני והשלישי, שעניינם בביצוע ההיסק הלוגי מן התשתית העובדתית שנקבעה. בשלבים אלו פוחתת הסתייגותה של ערכאת הערעור מהתערבות בקביעותיה של הערכאה הדיונית. זאת לאור העובדה שלשם הסקת המסקנות מהממצאים העובדתיים אין כוחה של ערכאת הערעור נופל מזה של הערכאה המבררת" (ראו עניין קריאף, פסקה 119).

ואכן, התערבותנו נדרשת בדיוק בשלבים אלו - השני והשלישי, כפי שנפרט עתה.

הראיות

39. בפסק-הדין קבענו, כי אין כל "תעלומה" באשר לזהות ממלא הטבלאות, כשלמעשה לא היתה כל

מחלוקת שהמשיב הוא זה שהיה ממלא את דו"חות הנוכחות היומית ומעביר אותם לחברת "דנאל", והוא זה אשר סימן את ימי העבודה של הילדים על-פי הדיווחים שלהם (מענה המשיב בפרוטוקול עמ' 7, שורה 6; הודעת המשיב - ת/1, שורות 73 - 76, 77 - 80, 98 - 101; הודעות הילדים ת/3 - שורה 82, ת/4 - שורות 40, 70; טבלאות הדיווח ת/27 - ת/35 הוגשו בהסכמה). בית-המשפט קמא התעכב שוב על נקודה זו בהכרעת-הדין השניה, מבחינתנו שלא לצורך - מאחר שכאמור, סוגיה זו לא היתה במחלוקת.

40. עוד נזכיר, כי הילדים לא כפרו בכך שקיבלו שכר מהחברה, לסירוגין, לאורך כל התקופה המתוארת בכתב-האישום, וכן הודו בכך שהסכום שהתקבל בצוותא הוא זה המצוין בכתב-האישום. כמו-כן אישרו, כי השכר הופקד לחשבון הבנק של המשיבה. הסוגיה המרכזית, שהיתה במחלוקת בשלב זה, אם כן, צומצמה לשאלה האם הילדים עבדו או לא עבדו בפועל בחברה. בפסק-הדין קבענו כי שלל הראיות הנסיבתיות מביאות למסקנה, כי התביעה עמדה בנטל הראשוני ועל בית-המשפט קמא להתייחס לפרשת ההגנה במלואה. לצערנו, הצדק עם ב"כ המערער, כי גם הפעם נמנע בית-המשפט קמא מלערוך בחינה כוללת של הראיות הנסיבתיות (השלב השני), וכפועל יוצא לא התייחס לפרשת ההגנה במלואה לבחינת הסדר חלופי אפשרי אחר (השלב השלישי). על כן, נערוך אנו בחינה זו מחדש תוך התייחסות לקביעותיו של בית-המשפט קמא בבחינה הפרטנית של כל אחת מהראיות.

41. בית-המשפט קמא התייחס לראיה הנסיבתית הראשונה, לפיה בין הימים 2.6.11 - 6.6.11 שהה המשיב 3 בחו"ל, והמשיבה 4 שהתה במשך יומיים בחו"ל - בימים 1.10.10 ו- 30.8.12 (על בסיס פלט שאנו קבענו בפסק-הדין שהוא קביל), כאשר בימים אלו הילדים קיבלו שכר עבור עבודה בחברה, אשר הועבר לחשבונה של המשיבה 2. בית-המשפט בחן את התייחסות המשיבים באופן ספציפי לנקודה זו וקבע, כי המשיבים כולם לא נתנו הסבר מניח את הדעת - לא בהודעותיהם במשטרה ולא בעדותם בבית-המשפט - הכיצד נרשמו הילדים כעובדים בימים אלו ששהו בחו"ל. אלא, שמכך הסיק בית-המשפט קמא ממצאים מרשימים לגבי ימים אלו בלבד, וכאמור שגה בכך שהסתפק בבחינה נקודתית זו. מבחינתנו, המסקנה המתחייבת בשלב הראשון של בחינת הראיות הנסיבתיות היא כי הוכח שהילדים והמשיב אכן העבירו דיווח כוזב על אודות מספר ימי עבודה בהם הילדים שהו בחו"ל.

42. נמשיך בבחינת הדברים לפי הסדר שבו הם נבחנו על-ידי בית-המשפט קמא. הראיה הנסיבתית השנייה נוגעת לכך, ששכרם של הילדים הופקד בחשבון הבנק של המשיבה 2. בית-המשפט קמא קבע, כי ראיה זו אינה ראייה מחשידה, ואף היפנה לעדויות של עדי תביעה. מסקנה נקודתית זו אינה מקובלת עלינו, ומבחינתנו, לצורך השלב הראשון עומד בפנינו הממצא (שלא היה שנוי במחלוקת) ולפיו, שכרם של חנה ומרדכי (ילדיה הבגירים של המשיבה 2) הופקד לאורך כל התקופה בחשבון הבנק של אימם. נוסף, כי בית-המשפט קמא לא פנה לבחון את פרשת ההגנה, ולכן נאמר אנו בהקשר זה, כי עיון בעדויות של הילדים מעלה, כי לא רק שהמשכורת הופקדה בחשבון אימם, אלא הם כלל לא ידעו למסור כמה הרוויחו בחברה (חקירה נגדית המשיב 3 בעמ' 557 לפרוטוקול, שורות 21 - 24; חקירה נגדית המשיבה 4 בעמ' 375 לפרוטוקול, שורות 1 - 6).

43. בית-המשפט בחן ראייה נסיבתית שלישית, לפיה בזמן שחנה, המשיבה 4, היתה חיילת בשירות סדיר, היא עבדה בשתי עבודות. בית-המשפט קמא קבע, כי אין המדובר בראייה מחשידה, וזאת לאור קיומם של מחדלי חקירה: הראשון - המשטרה לא בדקה מול "רמי לוי" האם אכן המשיבה 4 עבדה שם; השני - המשטרה לא בדקה מול גורמי הצבא האם אכן היה אפשרי, לאור שירות צבאי מצומצם בשעות, כי המשיבה 4 תעבוד בשתי עבודות לצד שירותה הצבאי.

המשיבה 4 דווחה כעובדת יומית בחברה בין יולי 2010 למרץ 2011, וכן בין ינואר 2012 לספטמבר 2012. על-פי "תדפיס אישי-חוגרים" (ת/72), שירתה היא בשירות סדיר בין ה - 20.12.10 עד 22.12.12. כמו-כן הוכח, כי המשיבה 4 עבדה ברשת "רמי לוי" בסניף נשר בין התאריכים אוגוסט 2011 - דצמבר 2012 (ראו קביעות בית-המשפט קמא בעמ' 39 להכרעת-הדין הראשונה עליהן חזר בהכרעת-הדין השניה). בניגוד לקביעות בית-המשפט קמא, אין במחדלים המתוארים כדי להוציא ראייה זו מהבחינה הכוללת של מערך הראיות הנסיבתיות במסגרת השלב השני. גם אם אירעו מחדלי חקירה כאלה או אחרים, הרי שהשכל הישר מבסס את המסקנה לפיה המדובר בראייה מחשידה נוספת המחייבת את המשיבה 4 ליתן לה הסבר, ולא הפוך. כך, למשל, המשיבה 4 אישרה, שהתקופה הרלבנטית כוללת מועדים בהם היתה בטירונות, במהלכם גם דווח על שעות נוספות ועל ימי עבודה (חקירה נגדית של המשיבה 4, פרוטוקול עמ' 379, שם היא מאשרת שהיתה בטירונות בין התאריכים 21.12.10 - 31.1.11). לכך יש להוסיף, כי המשיבה 4 לא פירטה את העבודה בחברה בקורות החיים שלה, ולעומת זאת כן הזכירה את העבודה ב"רמי לוי" (ת/68).

44. באשר למרדכי, המשיב 3, בית-המשפט קמא התייחס לראייה נסיבתית רביעית, לפיה בעת שהמשיב 3 דווח כעובד יומי בחברה, הוא היה חייל בשירות סדיר בתפקיד לוחם וקבע, כי אין המדובר בראייה מחשידה שכן המשטרה לא בדקה את טענתו של המשיב 3 לפיה במסגרת שירותו הצבאי הותר לו לצאת לעבוד.

המשיב 3 נרשם כעובד יומי בחברה בין ספטמבר 2009 עד חודש יוני 2010, בין אפריל 2011 עד דצמבר 2011, ובין אוקטובר 2012 עד יוני 2013. על-פי "תדפיס אישי - חוגרים" (ת/70), המשיב 3 התגייס לצה"ל ביום 9.12.09 והשתחרר משירות סדיר ביום 3.7.13, כשהוא שירת כלוחם בתותחנים. מועדים אלו מעלים, כי היתה חפיפה בין תקופת שירותו הצבאי כלוחם לבין תקופת הדיווח עליו כעובד יומי בחברה. גם במקרה זה, ההגיון והשכל הישר אינם מאפשרים לקבל את התיוה, לפיה עבודה יומימית שכוללת שעות נוספות באופן עקבי ורציף אפשרית היא, גם אם הדבר לא נבדק מול רשויות צה"ל. יתרה מכך: כל שטען המשיב 3 בעניין זה הוא, כי לא היה לו אישור עקרוני לצאת לעבודה מהצבא, אך לאור נסיבותיו המשפחתיות, המפקד שלו היה מאשר לו באופן נקודתי לצאת לעבודה (ת/3 עמ' 2, שורות 24 - 28; קביעות בית-המשפט קמא בעמ' 43 להכרעת-הדין הראשונה עליהן חזר בהכרעת-הדין השניה). המדובר בגרסה שעל-פניה היא כה תמוהה, וטעה בית-המשפט קמא בקביעתו לפיה היה על המאשימה להביא עדים רלבנטיים לשלילת גרסתו של המשיב 3. המשיב 3 הוא שהיה צריך לעמוד בנטל לספק הסבר חלופי - והוא לא עשה כן. כאמור, בעדותו בבית-המשפט טען באופן כללי כי הדבר היה מתואם עם המפקדים שלו (חקירה נגדית, פרוטוקול עמ' 361 שורות 5 - 6), לא היה לו כל הסבר על השעות הנוספות עליהן דווח (חקירה נגדית, פרוטוקול עמ' 363), ולא הובא כל עד הגנה מטעמו של המשיב 3 אשר הסביר כיצד סידור זה אכן התאפשר למי שהיה לוחם בצה"ל.

המשיבה, אימו של המשיב 3, מסרה בעדותה כי בנה שירת שירות צבאי מלא, לא ישן בבית, ואישרה כי בטירונות

אי-אפשר לעבוד (פרוטוקול עמ' 301).

45. הראיה הנסיבתית החמישית היא ראיה מסבכת כשלעצמה, לפיה הוכח שבמשך כעשרה ימים, בין 20.6.10 עד 30.6.10, המשיב 3 שהה בכלא צבאי בעת שדווח כעובד יומי בחברה. בית-המשפט קמא קבע, כי נוצרה חזקה לפיה המדובר בדיווח כוזב, והמשיבים לא נתנו לו כל הסבר. אלא, שבית-המשפט קמא שגה משבחר לצמצם את התייחסותו לימים ספציפיים אלו ולקבוע ממצאים מרשיעים לגביהם בלבד.

46. בית-המשפט קמא קבע, כי ראיה נסיבתית מחשידה היא העובדה שהילדים נרשמו כעובדים יומיים לתקופה המקסימלית המותרת - כאשר חנה ומרדכי לא נקלטו כעובדים קבועים אלא נרשמו לסירוגין, אחד אחרי השניה, לתקופה מקסימלית של 9 חודשים כעובדים יומיים.

עוד קבע בית-המשפט קמא, כי ניתן לילדים שכר גבוה ביחס לעובדים יומיים אחרים. בית-המשפט פירט, כי כל אחד מהם דווח, באופן קבוע, כמי שעבד בכל ימי העבודה האפשריים בכל חודש, אף ללא חופשות, ועם שעות נוספות. בנוסף, הבסיס לחישוב שכרם היה גבוה יותר במעט מעובדים יומיים אחרים, וכן קיבלו הם הוצאות נסיעה גבוהות יותר מעובדים יומיים אחרים. כפועל יוצא, כל אחד מהם זכה לקבל לחשבון בנק של המשיבה שכר כולל של מספר אלפי שקלים בכל חודש (כאשר עיון בטבלה המצ"ב לכתב-האישום ובראיות מעלה, כי ככלל, למעט חודשים בודדים, המדובר בשכר חודשי שבין 5000 ועד למעלה מ- 10000 ₪ לחודש). בית-המשפט קמא הוסיף וקבע, כי כאשר משווים בין השכר שקיבלו הילדים לבין השכר שקיבלו עובדים יומיים אחרים, הרי שהם קיבלו יותר בשל דיווח על מספר גדול יותר של שעות עבודה לעומת עובדים אחרים (ראו בעמ' 15 להכרעת-הדין השניה, וההפניה לפסקה 162 בהכרעת-הדין הראשונה).

בית-המשפט קמא הוסיף, כי הראיה הנסיבתית בדבר קיומן של חשבוניות נפרדות עבור הילדים משאר העובדים היומיים, אף היא בעלת אופי מחשיד. בית-המשפט קמא קבע, כי המשיב היה מבקש מ"דנאל" שיכינו חשבוניות נפרדות עבור חנה ומרדכי, בעוד שלגבי שאר העובדים היומיים היתה חשבונית אחת משותפת לכולם (תוך שהסתמך על מיילים שנשלחו על-ידי המשיב עצמו ל"דנאל" - ראו בעמ' 16 להכרעת-הדין השניה וההפניה לפסקה 167 בהכרעת-הדין הראשונה).

אלא, שבית-המשפט הגיע למסקנה שגויה לגבי מקבץ ראיות זה, וקבע כי הצירוף של הראיות אינו מצביע על כך שחנה או מרדכי לא עבדו במועד ספציפי, ואין בהם כדי להכתיים את שאר התקופה בכתם פלילי. אנו קובעים, כי המדובר במקבץ ראיות חשוב, שלא נתעלם ממנו ויש מקום לקחת אותו בחשבון בשלב השני של בחינת הראיות במכלול, וכך יעשה על-ידנו.

47. בית-המשפט קמא התייחס לרישום המופרז של ימי עבודה לילדים בחודשים מסוימים, אך שוב שגה בכך שהתייחס לימים ספציפיים בלבד ורק לגביהם קבע ממצא מרשיע. הסתכלות מצמצמת כזו

אינה מצויה בהלימה לאופי הרישום, כאשר נקבע, שבחודש אוגוסט 2010 דווח שהמשיבה 4 עבדה 27 ימים למרות שבפועל היו 26 ימי עבודה באותו חודש, וכן שדווח שעבדה ביום 18.9.10 - כשהמדובר ביום כיפור באותה שנה (!). לגבי משיב 3 דווח שעבד בחודש פברואר 2010 למשך 26 ימים למרות שבפועל היו 24 ימי עבודה, ובחודש מרץ 2010 דווח כי עבד 28 ימים למרות שהיו 27 ימי עבודה באותו חודש. בית-המשפט קמא קבע, כי לא ניתן הסבר חלופי לימים אלו, אך כאמור קבע כי המשיבים לא הצליחו להפריך את "החזקה" שנוצרה אך רק לגבי ימים אלו.

48. חרף כל האמור, בית-המשפט קמא קבע, שאין בכוחם של 22 הימים הספציפיים כדי להכתיב את שאר תקופת העבודה של חנה (18 חודשים), ואת שאר התקופה של מרדכי (28 חודשים) בכתם פלילי. בית-המשפט קמא לא בחן את עדויות ההגנה, ולעומת זאת העניק משקל רב לכשלים במנגנון הפיקוח על המשיב, על אודותיהם נרחיב בהמשך - ובכך שגה בית-המשפט קמא.

49. בחינת מכלול הראיות הנסיבתיות בשלב השני - בין אם הן "מחשדות" בלבד, כפי שקבע בית-המשפט קמא, בין אם הן בעלות אופי מרשיע כשלעצמן, היא, כאמור, תולדה של הערכה מושכלת של הראיות בהתבסס על ניסיון החיים ועל השכל הישר. לגישתנו, לא ניתן היה להגיע למסקנה אחרת מזו, שמארג הראיות הנסיבתיות מעלה תמונה המסבכת את כל המשיבים בדיווחי כזב לגבי כל התקופה, ולא רק באופן נקודתי: הילדים שהיו בחו"ל במהלך מספר ימים בהם דווח שעבדו; המשיבה 4 היתה חיילת בשירות סדיר ובמקביל עבדה בשתי עבודות - בחברה, בסניפים בצפון אותן לא זכרה, ובד בבד ב"רמי לוי" בנשר, לרבות בתקופת הטירונות, ובנוסף עובדת העסקתה בחברה לא הוזכרה בקורות החיים שלה; המשיב 3 שירת כלוחם בשירות סדיר בתקופה שדווח כעובד יומי; הוכח רישום מופרז של ימי עבודה בחודשים מסוימים - באופן שדווח על יותר ימי עבודה משהיו בפועל באותו חודש, לרבות דיווח על עבודה של המשיבה 4 ביום כיפור; דווח שהמשיב 3 עבד במהלך מספר ימים בהם שהה בפועל בכלא צבאי; השכר שלהם הופקד בחשבון המשיבה והם לא כלל לא ידעו כמה הרוויחו; הילדים נרשמו כעובדים יומיים לתקופה המקסימלית, קיבלו שכר גבוה ביחס לעובדים היומיים האחרים, בין השאר בשל תשלום הוצאות נסיעה ושעות נוספות, וכן הוצאו חשבוניות נפרדות לילדים (למצער לחלק מהתקופה).

50. בחינת המארג הראייתי באופן האמור מחייבת לעבור לשלב השלישי - ולהעברת הנטל לכתפי המשיבים על-מנת שיציעו הסבר חלופי הגיוני העולה בקנה אחד עם המארג הראייתי המסבך הרלבנטי לתקופה כולה. בית-המשפט קמא לא ערך בחינה זו, חרף ההנחיה בפסק-הדין, ואין לנו אלא לבצע את המלאכה על-פי בחינת תכני ההודעות והעדויות של המשיבים.

51. עיון בהודעות ובפרשת ההגנה מעלה תכנים מפלילים המבססים את הרשעת המשיבים בדיווח כוזב על אודות כל התקופה, ובעיקר מזדקרת המסקנה כי אף לא אחד מהם הציע הסבר חלופי הגיוני למארג הראייתי הנסיבתי והמפליל שהציגה המערערת.

52. ראשית יאמר, כי עולה חוסר עקביות באשר לאופי העבודה אותה ביצעו הילדים. בתחילת ההליך ובחקירה, מסרו המשיבים כי הילדים עבדו כסדרנים (המשיב 1 מסר כך בשיחת הבירור הראשונית עם

נציגי החברה בת/48, ויועץ, כי ההגנה טענה טענות רבות כנגד מסמך זה, אך בית-המשפט קמא לא הכריע בהן, שכן קבע בהכרעת-הדין הראשונה כי אין באמרת חוץ זו כל אמרה מפלילה - ראו בעמוד 18 להכרעת-הדין הראשונה; כן ראו הודעת המשיבה 2 במשטרה - ת/2, עמ' 2, שורה 20). רק בהמשך, עלתה הגרסה לפיה הילדים ביצעו משרה במסגרת מערכת בקרה שכללה 12 עובדים, שמי שאישר ויזם אותה היא גב' חמוטל דדיה ממשאבי אנוש של החברה. אלא, שמעבר לכך שהמדובר בגרסה כבושה, הרי שגב' דדיה לא הובאה להעיד כעדת הגנה.

יתרה מכך, עדי תביעה שהיו באותה עת מנהלים ואחראים על מערך השטח שללו כולם שהיתה משרה כאמור, והוסיפו כי אם זו היתה קיימת היה עליהם לאשרה (ראו עדויות של אריאל רז - מנהל מערך השטח והמנהל המקצועי של המשיב, אבי אשכנזי - סמנכ"ל לוגיסטיקה של החברה ויאיר פלד - ראש מערך השטח הקודם, כפי שיפורט מיד).

53. המשיב, בגרסתו במשטרה מסר, כי קלט את הילדים לעבודה במסגרת משרה לחיילים בודדים. אלא, שהילדים עצמם אישרו בבית-המשפט, כי לא קיבלו בצבא הכרה כחיילים בודדים. כן מסר, כי החליף ביניהם לסירוגין מדי תשעה חודשים על-מנת שלא ייפכו לעובדים קבועים. לעומת גרסתו הראשונית בבירור שנערך בחברה (ת/48) כי היו סדרנים, במשטרה מסר כי תפקידם היה לעבור בין הרשתות ולבדוק "נתח שוק" של המוצרים של החברה, כאשר הדיווח היה ישיר אליו ולא לאף אחד אחר (ת/1, עמ' 3). את התוצרים של הבדיקה שלהם הם היו שולחים אליו בפקס, המשיב היה מעלה אותם על מחשב ושולח אותם - אך הוא מסר לשוטרים כי אלו אינם בידיו (שם, עמ' 8, שורות 235 - 246). עוד מסר בחקירתו במשטרה, כי הילדים הם היחידים שעשו את התפקיד הזה, כאשר לא היו שעות עבודה קבועות ומוגדרות (שם, עמ' 4).

54. בעדותו בבית-המשפט, המשיב התקשה ליתן הסבר מניח את הדעת לכך ששכרם של הילדים היה גבוה מזה של שאר העובדים, מדוע קיבלו שכר נסיעות בשעה שהיו חיילים, מדוע דווח על שעות נוספות בזמן שעבדו "גלובלי", מה היתה הסיבה לכך שנעשתה הפרדת חשבונות לגבי הילדים, וכן לא יכול היה להסביר את הפגמים בדיווחים שפורטו לעיל בהרחבה. ההסבר היחיד שהציע היה קונספירציה מצד החברה, עלילה ותפירת תיק - כפי שעשו, לטענתו, לוותיקים אחרים בחברה כדי להימנע מלשלם להם פיצויים (פרוטוקול עמ' 259).

55. המשיבה 2, אימם של הילדים, למעשה לא ידעה דבר על אודות עבודת ילדיה, מלבד העובדה שהיו סדרנים. מחקירתה במשטרה עולה, כי מי שטיפל בעבודות של הילדים, במשכורות ובסידורי העבודה היה המשיב, ומבחינתה מעורבותה היחידה היתה בכך שהמשכורות הועברו לחשבון שלה (הודעה ת/2). בעדותה בבית-המשפט מסרה באופן כללי, כי השניים עבדו לסירוגין, היא אינה זוכרת מעבר לכך, ולמעשה היתה מנותקת ממה שהתרחש בחברה (פרוטוקול עמ' 314).

56. הילדים שניהם תיארו את המשרה שביצעו באופן מעורפל.

הפעולה היחידה אותה המשיב 3 היה מסוגל לתאר שעשה, היא שהיה צריך לבדוק את המדפים, ו"להסתכל עליהם" (פרוטוקול עמ' 358, עמ' 359, שורות 16 - 18). ניסיון של התובעת להבין מה עשה המשיב 3 באמצעות עימות עם גרסתו של המשיב, גם היא נתקלה בחוסר ידיעה של המשיב 3:

"ש. ואם אמנן אומר שאתה בדקת מחירים של הסחורה על המדפים, זה לא נכון?"

ת. מי שאחראי על המשימות זה אמנן, לכן אני לא יודע בדיוק" (שם, שורות 3 - 6).

המשיבה 4 לא זכרה את הסניפים בהם עבדה בצפון, ותיארה כי היתה מקבלת הוראות מהמשיב, נכנסת לסופר ובודקת "דברים" לפי הוראותיו, כגון: לבדוק מדבקות, לבדוק חריגות מהמדף, אך לא יכלה לפרט מעבר לכך (פרוטוקול עמ' 375 שורות 20 - 23). המשיבה 4 לא יכלה היתה לפרט את שעות העבודה (פרוטוקול עמ' 378), ובמסמך מסרה כי לא עבדה שעות קבועות, אך היתה מגיעה לחברה ועובדת שעות - שלוש (ת/4, עמ' 2, שורה 24), או ארבע - חמש שעות (שם, עמ' 3 שורה 72). את תוצרי הנתונים היתה מעבירה למשיב בטלפון, ואלו לא הוגשו על-ידי איש.

57. לטענתם של הילדים (כמו גם לגרסת רבים מעדי התביעה), איש לא הכיר אותם, לא היה להם כל הסבר כשנשאלו לעניין דיווח על שעות נוספות - אלא הם היפנו אצבע מאשימה למשיב בטענה שהוא היה האחראי על רישום השעות, וכך גם נהגו כשעומתו עם העובדה שדווח על עבודה בחגים, בזמן שהיו בחו"ל או בשירות צבאי. השניים לא סיפקו כל הסבר עצמאי לתמיהות העולות מהדיווחים.

58. לעניין אופן ההעסקה של הילדים, בית-המשפט קמא לא התייחס לעדויות המנהלים הרלבנטיים בחברה שהובאו כעדי תביעה. מעדויות אלו עולה, כי לא ייתכן שאיש לא הכיר את הילדים למרות שעבדו לסירוגין תקופות של 9 חודשים, הם עצמם לא אישרו העסקה שלהם, ובעיקר שללו את היתכנות גרסאות כל המשיבים בנוגע למשרה שלכאורה היה עליהם לבצע, היקפה ומקום ביצועה.

אבי אשכנזי, סמנכ"ל לוגיסטיקה בחברה, לא הכיר כלל פרויקט העסקה של חיילים בודדים (עמ' 222 לפרוטוקול, שורה 29). עד זה נשאל על אודות תפקיד בקרה של אחראי של סקירת מחירים, והוא הסביר, כי מי שעובד בבקרה אמור לבדוק האם יעילים בניצול המשאב, האם חנות מסוימת משרתת מבחינת שעות ע"י סדרנות בצורה לא מאוזנת. העד מסר, כי אינו מכיר סקירת מחירים במערך השטח כפי שתואר על-ידי המשיבים, ובהנחה שהיתה כזו משרה, הוא היה צריך לדעת עליה (עמ' 222 לפרוטוקול, שורה 20). בהמשך הוסיף, כי אין עבודה בתחום הזה, לא ייתכן שעובדים יקבלו שכר גבוה יותר, ולא יכול להיות מצב שאדם עובד במשרה למשך 9 חודשים לסירוגין, ואין איש שמכיר אותם.

אריאל רז, ראש מערך השטח, מסר כי לא ייתכן מצב שבו המשיבים 3 ו-4 היו עובדים יומיים ואיש לא הכיר אותם (עמ' 211 לפרוטוקול, שורה 1). גם הוא שלל קיומו של תפקיד בקרה בשטח, כפי שתיארו המשיבים, ובכל מקרה תפקיד בקרה אינו כולל סקירת מחירים ושטחי מדף (עמ' 198 - 199 לפרוטוקול).

יאיר פלד, אשר היה ראש מערך השטח הקודם משנת 2009 מסר, כי אינו מכיר תפקיד של "פרויקטורים", כפי

שכינה המשיב 1 את אופן עבודתם של הילדים (עמ' 311 לפרוטוקול, שורות 7-29).

59. עדויות תביעה נוספות שיש להפנות אליהן, ולא זכו להתייחסות על-ידי בית-המשפט קמא, הן של דן לויט - קב"ט החברה, אילן יושעי - סמנכ"ל משאבי אנוש ב"דנאל" לצד עדויות המנהלים בחברה שהוזכרו בפסקה הקודמת ומסמכים שהוגשו בהסכמה (טבלאות הדיווח ת/27 - ת/35, תלושי השכר של הילדים ת/43 - ת/45 והחשבוניות הרלבנטיות ת/38 - ת/42). מכל אלו עולה, כי גובה השכר שקיבלו הילדים היה חריג באופן בלתי סביר ביחס למשרה שדווחה (שבמרכזה היה צריך "להסתכל על מדפים!"), להיקף המשרה הנטען של 2 - 5 שעות יומיות (ת/43 - המשיב 3 הרוויח בשנת 2009 בין 2103 ₪ ל- 5360 ₪ לחודש; בשנת 2010 המשכורות החודשיות שהרוויח נעו בין 5081 ₪ ל- 6749 ₪; בשנת 2011 הרוויח משכורות חודשיות שנעו בין 6131 ₪ ל- 8186 ₪; בשנת 2012 השכר החודשי נע בין 7541 ₪ ל- 7869 ₪; בשנת 2013 השכר החודשי נע בין 7451 ₪ ל- 9176 ₪. לגבי המשיבה 4, ת/44 - בשנת 2010 השכר החודשי נע בין 5603 ₪ ל- 6526 ₪; בשנת 2011 השכר החודשי נע בין 6113 ₪ ל- 7967 ₪; בשנת 2012 השכר החודשי נע בין 2885 ₪ ל- 8944 ₪), ובייחוד נוכח הדיווח על שעות נוספות בהיקף נרחב, שכשלעצמו אינו מתיישב עם טענת המשיבים כולם לפיה עבדו שעות מצומצמות במקביל לשירות צבאי או עבודה נוספת.

60. בית-המשפט קמא נתן משקל רב ל"חסר" במהות ובראיות: לשיטתו, החסר הראשון נוגע להעדר מנגנון פיקוח על המשיב 1, והשני - לעובדה שיומני נוכחות שהיו ברשות העד ריימונד בסטיקר הושלכו. בטרם נתייחס לגופו של עניין לסוגיות אלו אנו רואים לנכון להזכיר, כי ההגנה לא טענה דבר בנושאים אלו במהלך הסיכומים, ונראה שבהכרעת-הדין היתה הרחבת חזית שלא לצורך בסוגיות דנן. עיון בסיכומי ההגנה מעלה, כי זו מיקדה את טענותיה בשאלת קבילות הראיות שנאספו על-ידי דן לויט, קב"ט החברה (ראו תחילת הטיעון בעמ' 259 לפרוטוקול ישיבת יום 17.6.19). בנוסף נטען, כי כל החומרים שנתפסו במחשב של המשיב 1 הוצאו שלא כדין ואינם קבילים על-פי חוק המחשבים (שם, בעמ' 260). כן נשמעו טענות לגבי עדויות שמונה ראשות הצוותים, כאשר לטענת ההגנה אלו הן העדות היחידות הרלבנטיות לשאלה אם הילדים עבדו בפועל, אם לא - והן לא מסרו הודעות במשטרה אלא מסרו תצהירים אחידים במסגרת החקירה הפנימית שביצעה החברה (שם, עמ' 261). בהקשר זה נאמר, כי בפסק-דין זה בחרנו שלא להתייחס כלל לעדויות אלו של ראשות הצוותים, כאשר לטעמנו הרשעת המשיבים עומדת בעינה גם בלעדיהן. כן נטען על-ידי ההגנה, כי לא הוכח שהמשיב 1 זייף או ערך רישום כוזב, וכי לא היה מקום להעמיד לדין את המשיבה 2 (שם, עמ' 263).

61. באשר להעדר מנגנון פיקוח על המשיב, חזרנו וקראנו את שתי הכרעות-הדין. אמנם, אופן התנהלותה של החברה עם גילוי המעשים ואופן איסוף החומר על-ידה, בהחלט עלה כטיעון מצד ההגנה. עם זאת, הסוגיה המוגדרת של פיקוח על המשיב, אם נעשה אם לאו, לא עלתה במהלך העדויות או הסיכומים. חרף הפירוט הרב בנושא בהכרעות-הדין, התקשינו לקבוע כי המדובר בסוגיה רלבנטית לקביעת ממצאי עובדה או מהימנות מפלילים או מזכים. גם אם לא היה פיקוח מספק על המשיב 1 (מצד הממונים עליו, המקבילים לו או אלו המועסקים על-ידו, כפי שבחן בית-המשפט קמא), אין בכך כדי להשפיע כהוא זה על הסוגיות העובדתיות הדרושות להכרעה והנוגעות להתנהלות

המרמית של המשיבים.

62. כך גם שגה בית-המשפט קמא באשר למרכזיות עדותו של ריימונד בסטיקר - ככל הנראה על רקע ניתוח חלקי של הראיות הנסיבתיות והתעלמות מפרשת ההגנה ועדויות המשיבים. ריימונד תיאר בצורה מפורטת בעדותו את תהליך הגיוס והעבודה מול העובדים היומיים ומול המשיב אשר היה ממונה עליו (ראו פרוטוקול ישיבת יום 18.11.18, החל מעמ' 181). מעדותו של ריימונד עולה, כי הוא אכן היה אחראי על מרבית העובדים היומיים בחברה, אך הוא עבד באזור השפלה (שם בעמ' 181, שורות 12 - 13) - ועל כן כלל לא הכיר את הילדים, אשר לפחות בגרסה המוקדמת מסרו שעבדו בסניפים בצפון. המשיב עצמו בחקירה במשטרה ובעדות בבית-המשפט מסר בצורה ברורה, כי ריימונד כלל לא היה במגע עם הילדים, שכן הוא שייך לאזור המרכז ולא לאזור הצפון (ת/1, עמ' 2, שורות 223 - 224). בחקירה נגדית של המשיב בישיבת יום 14.3.19, העיד המשיב במפורש, כי לריימונד כלל לא היתה שליטה בצפון והוא לא ניהל רישומים של אזור הצפון (בעמ' 293), וכי רק המשיב עצמו היה אחראי בצפון על העובדים היומיים (סוף עמ' 294).

עם זאת, כזכור, הגרסה המאוחרת של המשיבים היתה, כי הילדים שימשו כעובדי בקרה, גיוסו על-ידי המשיב ודיווחו רק לו - כך שגם אליבא דגירסה מאוחרת זו, לריימונד לא היה כל קשר לרישום השעות של הילדים.

על כן, שגה בית-המשפט קמא כשהעניק משקל כה ממשי ל"חסר" בדמות היומנים של ריימונד שלא נתבקשה מסירתם במהלך החקירה המשטרתית, ולבסוף אף הושלכו.

63. בית-המשפט קמא, אם כן, שגה משנתן משקל כה מכריע ל"אין", אך בעיקר שגה בניתוח ה"יש", באופן אשר מחייב את התערבותנו באמצעות הסקת מסקנות אחרת מהתשתית הראייתית שהוצגה בפירוט לעיל.

ראיות התביעה - הכוללות הודאה של המשיב כי הוא זה אשר מילא את דיווחי שעות העבודה של הילדים, מקבץ הראיות הנסיבתיות המגוונות, עדויות המנהלים ועובדים בכירים נוספים בחברה ומסמכים שהוגשו, לצד סקירת אימרות החוץ של המשיבים ותכני עדויותיהם בבית-המשפט (המשתלבות היטב במארג הראיות, כך שכוחן עימן גם ללא קביעות פרטניות בדבר מהימנותן) - מציבות תשתית ראייתית איתנה לקביעה, מעבר לספק סביר, כי למעשה הילדים לא עבדו כלל במהלך כל התקופה המיוחסת להם בכתב-האישום.

64. בית-המשפט קמא לא ערך כל הבחנה בין המשיבים, לרבות לא בין המשיבה 2 לבין שאר המשיבים, ואין לנו כל בסיס להתערב בקביעה זו משלא הוגש על-ידה ערעור.

65. משאלו הן מסקנותינו, פועל יוצא הוא שהתביעה הוכיחה גם את הנסיבות המחמירות של המרמה, הכוללות סכומי כסף גדולים, משך הזמן שבו בוצעה המרמה, מימד התחכום שבה, וניצול המשיב את האמון שניתן בו לשם ביצוע המרמה. על כן, עמדה היא בנטל להוכיח הרשעת המשיבים כולם בעבירה של קבלת דבר במרמה בנסיבות מחמירות ובצוותא לפי סעיפים 415 סיפא ו-29 לחוק העונשין. היות

והמדינה ויתרה על הערעור בעניינה של גילה, הרי שסכום המרמה עומד על 379,810 ₪.

66. באשר לעבירה של קשירת קשר, בית-המשפט קמא הרשיע את המשיבים בקשירת קשר לביצוע עוון לעניין 22 ימים בלבד, וכמובן שבעקבות קביעותינו יש להרשיעם עתה בקשירת קשר לביצוע פשע, כפי שהיה מיוחס להם מלכתחילה בכתב-האישום. בית-המשפט קמא הסיק קיומו של קשר ממספר עובדות: המשיבים הם בני משפחה אחת, ועל כן חזקה על כל אחד מהם שיש לו מידע לגבי האחר; השכר של חנה ושל מרדכי הופקד בחשבונה של המשיבה, מדובר בהתנהלות כלכלית משותפת של כולם בתוך אותו חשבון בנק ולכן כל סכום שנכנס אליו ניתן לשייכו לכל אחד מהם. אנו נוסיף, כי "**עובדת קיומו של קשר ניתנת להוכחה גם בדרך של הסקת מסקנות מהתרחשויות מאוחרות שהתרחשו לאחר היווצרותו של הקשר, ובלבד שהמאוחר מלמד על המוקדם**" (ע"פ 8416/09 מדינת ישראל נגד חרבוש [9.6.10], פסקה 51; ראו גם בע"פ 685/81 אהרוני נגד מדינת ישראל, פ"ד לז(1) 673, 686 [1984]).

67. בית-המשפט קמא קבע, בסיפא הכרעת-הדין השנייה, כי יש להרשיע את המשיב בלבד בעבירה של זיוף מסמך בכוונה לקבל באמצעותו דבר (בניגוד לקביעותיו העובדתיות בהכרעת-הדין הראשונה), אך בשל אי-הוכחת הנסיבות המחמירות יש להרשיעו בזיוף בעבירה מסוג עוון, לפי סעיף 418 אמצע לחוק העונשין ((כשגם בהקשר זה נזכיר, כי לא הוגש ערעור מטעם המשיב)). שוב, משזו היא הנמקת בית-המשפט קמא, וכפועל יוצא מקביעותינו כי הוכח יסוד "הנסיבות המחמירות", יש להרשיע את המשיב בעבירה של זיוף מסמך בכוונה לקבל באמצעותו דבר בנסיבות מחמירות לפי סעיף 418 סיפא לחוק העונשין. כמו-כן, ההרשעה של המשיב בעבירה נוספת של רישום כוזב במסמכי תאגיד לפי סעיף 403 עומדת בעינה.

68. סוף דבר: **ערעור המדינה מתקבל**, כך שיש להרשיע את המשיבים כולם בעבירות של **קשירת קשר לביצוע פשע** לפי סעיף 499(א)(1) לחוק העונשין ו**קבלת דבר במרמה בנסיבות מחמירות ובצוותא** לפי סעיפים 415 סיפא + 29 לחוק העונשין בגין מלוא התקופה המתוארת בכתב-האישום, כשסכום המרמה עומד על 379,810 ₪. בנוסף, המשיב 1 מורשע בביצוע עבירות של **רישום כוזב במסמכי תאגיד** לפי סעיף 423 לחוק העונשין ו**זיוף מסמך בכוונה לקבל באמצעותו דבר בנסיבות מחמירות** לפי סעיף 418 סיפא לחוק העונשין.

69. המזכירות תעביר העתק מפסק-הדין לבית-המשפט קמא לגזירת העונש מחדש של המשיבים, וב"כ הצדדים יזומו לשמיעת טיעונים לעונש לפי יומנו של בית-המשפט קמא.

בנוסף, המזכירות תמציא את פסק-הדין לב"כ הפרקליטות עו"ד מירי ביטון-הראל (אשר רשאית להעבירו לב"כ נפגעת העבירות) ולב"כ המשיבים, עו"ד ששון בר-עוז, ויש לוודא טלפונית שפסק-הדין אכן הגיע ליעדו.

עידו דרויאן-גמליאל, שופט

יורם צלקובניק, שופט עמית

דנה מרשק מרום, שופטת
אב"ד

ניתן היום, כ"ח שבט תשפ"ב, 30 ינואר 2022, בהעדר
הצדדים.